

Hembygden

i Medelpad & Ångermanland

nr. 4 2016

Tema: JULEN

INNEHÅLL

Så lider Jubelåret mot sitt slut	3	PRESENTATION	
Bak och stök i stuga och kök	4	Holms hembygdsförening	14
Lekar, recept och händelser i juletid	5	Gården Thun i Fränsta – En historisk återblick	16
Uppteckningar rörande julen i Resele,	7	Bokanmälningar	18
Maria på Glitterhälla	8	Barndomsminnen från 40-talet	19
Vår jul	9	Julaftnar ur minnet	20
Julen 1925	10	Julglädje i Hembygdsgården	21
En minnesrapsodi	12	Samarbetskommittén och VHR	22

Jul på fängelse

Vi som spela gjorde de på julafton för fånga på fängelse i stan.
Förstgånga va ja tie år.
De va hemst å se fånga där dom satt i båsa.
Ja va rädd och tyckte synn om dom.
Ja spela ofta fel när ja titt opp från noten.
Ja ville ju se hur en tjyv eller en mördar såg ut.
Vi börje me Tomtarnas vaktparad å slutte med O Helga Natt.
De va alltid nan tå fånga som tacke.
Då sa dom att de längtes hem till bårna sine.
När vi skulle gå hem såg ja hur en stal ett ljus.
Nog kändes de bra när en kom hem.
Ja va bra gla att ja inte va en tjyv eller mördar.

Eric Björklund

Utsikt från en cell på Härnösandsfängelset.

Foto: Lars Bergström

Hembygden

i Medelpad & Ångermanland

Ansvarig utgivare:

Anders Sällvin
Tel. 070-66 21 500
anders.sallvin@hotmail.com

Hembygden i Medelpad & Ångermanland utges av Medelpads och Ångermanlands Hembygdsförbund i 4 nummer årligen. Distribueras gratis i 10 ex. till samtliga hembygdsföreningar anslutna till förbunden.

Prenumeration 150:-/år, insättes på BG 687-6163. Ange "Prenumeration Hembygden" samt ditt namn och din adress.

Lösnummer 40:- kan beställas av Anders Sällvin: 070-66 21 500

Redaktionskommitté

Redaktör: Margareta Bergvall
margareta.bergvall@murberget.se
Tel. 076-766 38 95

Ansvarig utgivare: Margareta Johansson
margareta.johansson@vaxtfoto.se
Tel. 070-263 38 50

Anders Sällvin
anders.sallvin@hotmail.com
Tel. 070-66 21 500

Tommy Thelin
tommy@natrahembygd.se
Tel. 070-205 73 55

Per-Olof Engdahl
per-olof.engdahl@telia.com
Tel. 070-224 28 47

ISSN 1100-0554

Form & tryck: Accidens, Sundsvall.

Besök våra hemsidor

www.hembygd.se/medelpad
www.hembygd.se/angermanland

Omslagsbild:

Julgransprydning från Vigda, Ådalslidens sn, början av 1900-talet.
Foto: Margareta Bergvall

Kommande nummer:

Tema: Folkskolan 175 år

Så lider Jubileumsåret mot sitt slut

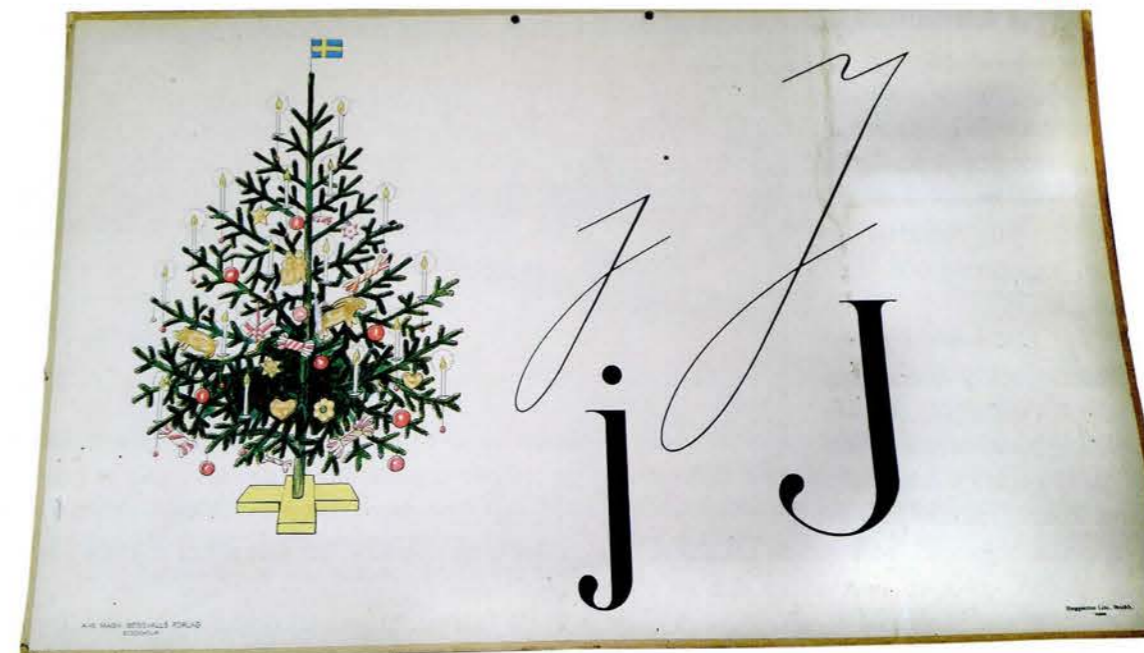

Foto Margareta Bergvall

Skolplansch från Nordingrå hembygdsgård.

Jubileet har präglat många av föreningarna vad verksamheten beträffar och som folkrörelse har vi varit ovanligt synliga i media. Det taget ska vi inte släppa även om festen nu är över. Turismen ökar kraftigt i vårt område och då speciellt i Världsarvet Höga Kusten och med en bra marknadsföring kan vi locka bilburna turister till våra gårdar. Det får vi grunna mer över på vårsidan.

Stort TACK till alla hembygdsföreningar för att ni ställt upp så lojalt under det gångna året! Vi tänker på Budkavlen, Destination Hembygd 63, medverkan på museet (31 föreningar!) och till slutligen på Skansen, där vi verkligen stack ut med ett stort engagemang!

Nu har vi börjat hitta bra samarbetsformer. Föreningar har besökt varandra i samband med Budkavlen – något som inte varit så förekommande tidigare. I bägge förbunden har vi startat upp kommunvisa möten för alla föreningar för att lära känna varandra bättre, öka samarbetet och minska risken för kollisioner av större arrangemang. Något som egentligen förekommit på sina håll sedan länge men på några ställen fallit i glömska. På förbunds nivå samarbetar vi sedan länge i och med Västernorrlands Hembygdsråd där också Läns museet finns med. Det samarbetet har vuxit sig starkare! Tillsammans är vi starkare och ger mer tyngd åt anslagsaskanden och aktiviteter!

Vår tidskrift Hembygden har fått ett lyft! Senaste numret var ett dubbelnummer och helt i färg som ni

kanske noterade. Så är vår önskan att det också ska bli i framtiden. Färgbilderna lyfter! Visserligen kommer svart/vita bilder också i fortsättningen men då är det gamla original förstås i samband med artiklar. Vi jagar pengar! Därför har ett offertförfarande skett och i och med 2017 byter vi tryckeri men tackar Accidens för de gångna åren för ett bra samarbete. Hjälpa oss nu att skaffa fler privata prenumeranter!

Ge bort Hembygden i julklapp till intresserade vänner!

Snart nytt år = nya möjligheter att skapa intressanta evenemang och nu stå skolan i centrum i och med Folkskolestadgan 175 år. Det ger oss nya möjligheter hemma i socknarna att samarbeta med skolorna och plocka fram allt skolmaterial i våra samlingar. Mer om det lär vi ta upp på Hembygdsträffen, som planeras till den 18 februari på Murberget men innan dess får vi ta en välbehövlig vila över jul och nyår för att hämta kraft och inspiration.

Vi önskar er alla en riktigt God Jul och ett Gott Nytt År!

Lena Landin

ordf. Ångermanlands hembygdsförbund

Margareta Johansson

ordf. Medelpads hembygdsförbund

Bak och stök i stuga och kök

Midvinterhelgerna är i antågande och årets enda kakbak skall gå av stapeln. Huvudnumret är plattrån, gorån eller skarprån, kärt barn har många namn. Denna traditions-tyngda kaka som bara bakas till stora högtider, jul naturligtvis, bröllop, dop, begravning och jämna födelsedagar.

Receptet har gått i arv i generationer: smör, tjock grädde, ägg-gulor, socker, vetemjöl, karde-mumma och hjorthornsalt, allt fanns på gården och i lanthandeln långt innan kokos, mandel, chok-lad och elektriska ugnar moderniserade kakbaket.

Till mitt rånbak krävs en bagarstuga och en eller helst två medhjälpare, rånjärnet är gammalt och tungt med meterlånga handtag, en metod att kunna baka kakor innan det ens fanns vedspis.

Degen bereds ett dygn i förväg sedan börjar äventyret med att elda bakugnen för att få en fin glödhög, kavla ut degen, sporra rektangulära plattor efter en mall, passa in ämnet på det uppvärmda järnet, grädda och beräkna hur många sekunder det tar innan det är dags att vända den långa "tången," ta ut och lyfta över den sköra kakan till ett galler för avsvälning, sedan skall kanterna putsas, lite svart sot brukar sitta kvar runtomkring ramen, puh vilket precisionsarbete! Det går inte fort, en kaka i taget men det är så roligt när man hjälps åt och kakhögen växer.

När jag var barn bakade vi rån hemma i huset till jul, antagligen ansåg man det vara för kallt att elda upp bagarstugan för enbart ett rånbak.

Bakningen gick till så att mamma stod i köket och gjorde ämnen. Vi syskon fick turas om att bära ner dem i pannrummet där pappa satt framför vedpannan med glödande kol innanför den öppna luckan, pappa gräddade rånen och så fick vi bära upp dem igen för slutfinish. Lönen för mödan med den balansakten var att vi fick äta upp de bortklippta kanterna och så var det ju nöjet att få hjälpa till förstas.

Farmor Anna hade ett särskilt vackert mönstrat rån-järn, vi tyckte kakorna såg ut som rutor med krysställda spröjsar och vi kallade dem för fönster.

Annadagen firade hon alltid med kaffekalas och då fick barnbarnen äta godsaker och leka i hennes stora kök medan de vuxna umgicks i "kammarn". Gömma nyckel var den vanligaste leken. Fågel fisk

Sporren

Foto Barbro Jansson

eller mitt emellan, det fanns hur många gömställen som helst.

På kalaset serverades också sura vattenlingon med vispgrädde och socker samt den spännande exotiska Jello-gele'-puddingen som tillagades av ett pulver upplöst i hett vatten, pulvret bestod av socker, färg-ämne, aromämne och gelatin, och smakade underbart.

Det var min faster i USA som skickade hem dessa små paket i olika färger och smaker.

Lyckas jag komma över ett paket Jello kan jag inte motstå frestelsen att återuppliva minnet med denna dallrande onyttighet.

Nuförtiden finns planslipade rånjärn att lägga på el-spisen och grädda tre kakor åt gången i.

Dessa är dock inte så kända söder om Dalälven, det fick en släkting erfara när hon steg in i en järnhandel i Göteborg och bad att få köpa ett rånjärn, efter en stunds tvekan hämtade biträdet en kofot = bräckjärn och undrade om det var ett sådant damen menade, men nej, ett lite fredligare till kakbak var vad hon önskade.

Bagarstugan är en magisk plats oavsett vad man bakar, rån, tunnbröd, halvtjockkakor eller blodbröd. Elden, ljuden från redskapen och namnen på dem: "spadda, spjälka, rannkaveln, sopen, naggen och picken". Dofterna, smakerna, gemenskapen runt det stora bordet, alla minnen och historier som berättas under en bakdag, kafferasten med varmt bröd som smöret smälter på.

Allt sammantaget är en länk tillbaka i tiden och förhoppningsvis också framåt.

Barbro Jansson

Styrnäs hembygdsförening

Lekar, recept och händelser i juletid

Berättat av: Gunnel Block för Bernt Norell, Långsele-Graninge hembygdsförening

SNOTTRA

Den här leken, som ofta tilldrog sig i salen, gick ut på att lista ut vad ordet "snottra" betydde.

Deltagarna satt i ring på var sin stol. En av deltagarna skickades ut ur rummet, medan de övriga kom överens om vad ordet snottra skulle betyda. Betydelsen måste vara något som går att göra, t.ex. sjunga, sticka strumpor, åka skidor, baka.

Den utskickade fick därefter komma in igen och genom att ställa "ja/nej"-frågor försöka ta reda på vad "snottra" betydde. T.ex. "Har du snottrat någon gång?", "Snottrar man inomhus?", "Kan alla snottra?".

Efter att personen listat ut vad snottra betydde, var det dags för någon annan att försöka.

BLOMSTERLEKEN

Alla deltagare, utom lekledaren, sitter i ring på stolar. Alla får ett eget blommamn, t.ex. blåklint, vallmo, ros, pelargon.

Lekledaren börjar med att ställa sig mitt i ringen, med en hoprullad tidning i handen. Han/hon ropar därefter ut ett av deltagarnas blommamn, t.ex. vallmo. Den som fått namnet "vallmo" ska då ropa ett annat blommamn, t.ex. ros, innan lekledaren hunnit daska till "vallmo" på knäna med tidningen.

Om "vallmo" hinner det, så är det då den som fått namnet "ros" som i sin tur ska ropa ett av de övrigas blommamn,

innan lekledaren hunnit daska till "ros" på knäna med tidningen o.s.v.

Men om "vallmo" (eller "ros" o.s.v.) inte hinner ropa ett blommamn, innan lekledaren daskat till vederbörande med tidningen, blir den som fick dasken ny lekledare och får ta hand om tidningen. Den tidigare lekledaren sätter sig på den lediga platsen och leken börjar om med den nya lekledaren.

Det går inte att vara för många deltagare, ringen får ju inte vara för stor.

BYTE, BYTE HEMMAN

Alla deltagare utom en sitter på stolar i en ring i ett rum.

Personen utan sittplats står mitt på golvet, med en käpp i (den ena) handen. Han/hon går och ställer sig framför en av de sittande, stöter käppen tre gånger i golvet och säger "Byte, byte hemman".

Den som sitter nekar då till bytet och säger i sin tur "Gå till granngår'n". I och med det så försöker alla sittande att

på något sätt byta plats med någon av de övriga - ju längre avstånd desto bättre.

Den som har käppen, och är utan plats, ska försöka över-ta någon av de stolar (hemman) som under en kort stund blir ledig. Om detta lyckas får den som då blir utan stol överta käppen och leken börjar om.

Det blir bra motion efter julmaten, mycket skratt och skoj.

Julrecept

Bland all god julmat var blodpannkakan en av favoriterna i vår familj och släkt. Det var vanligt att den serverades på juldagens förmiddag.

Pannkakan lagades i samband med slakten av julgrisen och förvarades sedan kallt. Den värmdes upp med lite mjölk i stekpannan inför serveringen.

BLODPANNKAKA I UGN

Ingredienser (ca 4 personer)

½ liter blod, av svin (oftast) eller nö

2 ½ dl vatten

grovt rågmjöl, lite vetemjöl och lite kornmjöl

salt, peppar, socker och kryddpeppar (viktigt)

1 st stor lök, skalad och hackad

färskt fläsk (fett) i tärningar

Gör så här

Blanda en smet av rågmjölet, vetemjölet och kornmjölet samt blodet och vattnet (inte för mycket mjöl - smeten ska vara som en välling!).

Smaksätt med salt, peppar, socker och kryddpeppar. Låt smeten stå och dra ett tag.

Stek fläsk och löken i en långpanna i ugnen i ca 200°.

Häll över smeten och grädda pannkakan i ugnen.

Till pannkakan serveras förslagsvis hemkokt lingonsylt.

JULOTTEFÄRD PÅ SPARKSTÖTTING (40-TALET)

Vi var tre syskon som skulle åka till julottan, som på den tiden började redan klockan sex. Det blev oftast bråttom att hinna iväg, redan halv sex brukade kyrkan vara fullsatt. Den här gången ville brodern i syskonskaran vara fin när han for till kyrkan, så det dög inte med kängor. Nej, finskor skulle det vara. Han gick därför till tamburen och letade rätt på ett par galoscher, som han drog utanpå inneskorna.

Vi gav oss iväg på en sparkstötting och hann till kyrkan i så god tid att vi fick bra sittplatser. Det var många tända ljus i kyrkan och det blev en högtidlig julotta.

På hemvägen gick det undan. Föret var blixtrande halt och snart var vi i den brantaste utförsbacken. Den ena sys-

tern styrde sparken, den andra satt på sätet fram till och brodern stod längst bak på medarna och höll i sig.

Plötsligt halkade han av medarna, men han ramlade inte utan sprang så fort han kunde och höll sig på benen. Men...båda galoscherna ramlade av och gjorde var sin luftfärd. Då gällde det att bromsa in ekipaget, vända tillbaka och leta rätt på galoscherna, innan vi kunde fortsätta färden. En av galoscherna hade farit som en projektil en bra bit in på en lägda, så den hittade vi först efter att vi vadat ut i snön och letat.

Vi skrattade hela vägen hem.

STJÄRNGOSSAR PÅ TRETTONDAGSAFTON (BÖRJAN AV 40-TALET)

Inför trettondagsafton brukade vi ungdomar i byn sätta ihop ett program av jul- och trettondagssånger. Vid skymningen tog vi våra sparkstöttingar och drog ut i byn, utklädda till lucia med tärnor, tomtar, stjärngossar och en "Judas med pungen".

Vi knackade på hos ett flertal av byborna, som bjöd oss stiga in i huset, varpå vi genomförde vårt sångprogram med stor glädje.

Judas hade en speciell roll i gruppen och vi presenterade honom med följande sång:

*Vi har ock en Judas, en fuler filur,
från skogen han kommer, själv vild som ett djur.
Han haver en pung, men den pungen är tom
och Judas är girig på rikedom.
Ack, kära go' vännar, skänk Judas en slant,
så skolen I se, hur han tackar så grant.
Ack, given åt Judas av stort och av smått,
så tackar vi alla för gåvan han fått.*

Judas, som hade sotat sig i ansiktet med kol från spisen och såg respektingivande ut. Klev då fram och visade upp den tomma penningpungen. Han fick silver- och kopparslantar, som gick till byns IOGT-förening.

Tilläggsas kan att detta var mycket uppskattat i byn och vi som deltog hade väldigt roligt.

Du som prenumererar – dags att förnya din prenumeration för 2017!

Uppteckningar rörande julen i Resele, Ångermanland i början av förra seklet

Dan före jul skulle allt for flis till kräka å vi brukte gera opp ellen ve velirskasa för å värme vatten tell kräka. Vatten skulle flis till stalle, så det skulle räcke över håлга. När jag var ute och tjänte så forke husbond det jeg skulle gera från mig i fähuset före julkvällen. Likadant skulle ne vära tell nyårskväll.

Dränga skulle köra etter ven inna jul. Om dom också hade ållri så mytjen ve himme, så skulle dom köra etter törven från skojen. Dan före jul skulle dom hågge särskilt fin en ve å spjälke ti lagårn. Börjani så stillte ålltügen morsmora kräka å då stog hon för å spjälke stickern, som dom skulle ha dell å gera opp ellen i fähuset.

Under håлга skulle drängern int behöva gera na anne än sköte hästa.

På julaftonsmåra mens dränga var ute å höll på ve julven skulle pigern fo tjockmjålk`a ti store gläs. Båna bruke no ålltügen fo ett gläs tå julvöör`ta, å dom tycke no de hun va go anting farligt.

Tell jul skulle man bäka enkomst finte brö. Vi bäka stora tjockkakern å fine kråsa med ägga. Så skulle man bäka lillkakern å båna, som såg ut som ålle slags kräka. När vi var bån feck vi ållti töcke kräka tå kærnen till jul.

På julkvällen då hade man pressylta å lutfisken å gryngröten å ett krås etterpå. På annandag skulle man ha sviskonsoppa å så gjorde dom na forma som dom hacke pären i och hädde i fläskflotte å grädde ti ommen. Ibland stampa dom röttern som dom hade brynt å smälte fläskflott ti. Na ägg smälte dom ti å. Sen grädde dom ne i bäkommen. Töcke gjole dom mytje på gravöla å på bjudningarna å. Så drack dom sötkaffe med rån och kråsa. Våfflern hade dom åtve iblann.

Dom som tiggde fick särskilt mytje tell jul. Det vart särskilt ställt i ordning åt dom. Ibland feck dom så mytje, det som dom kunne bärg seg hele åre ve mjöl och töcke som dom fott.

Natta inna jul var dom ållti oppe å skure gölva. Sen bredde dom ut halmen på gölve. Så hädde dom tå halmen tell julkvällen då gölve skulle vära vitt och fint. Det var dom som inte hadde mattern som bredde ut röghålmen på gölve. Dom tog innen borti store kärva dan före jul.

När jag va bån hade vi ingen julgrån himme. Ti prästgårn å ti körka hade dom gränern ve ljusa. Himme hade vi ljusa ti fönstrern överållt ti hele böggninga. Dom gjole ljusa själv tell jul. Oppat tell där vi va hade ingen för haft ljusa ti fönstera. Men folke tyckte det var så roligt å såg så högtidligt ut. Pappa han var vant vid det.

Jag minnes att det dom bruke ta lysven å hä den nastänrs kring vägga ini stugerna. Det bruke dom ha tell jul. Om man tog lysven ti hännern så lyste den. När det var släckt ti stugern så lyste lysven som blå-ellen överållt.

På julmåran var det bjällerkriga, så det skrammel tå ållihop når dom körde till julkörka. Flere flere hästa ti rad var det etter väjen. Det var en stor rad ånna åti körka. Mange ener kom från Lia å for ånna tell Resel.

Dom skulle ge särskilte ljusa tell körka. En kär komme före jul å himte opp ljusa tell körka. Han sa det morsmora gjorde fögste ljusa till byn. Man var tvöngen å ha en enkommen sax tell å klöpp tå ljusa. Körkværn måte klöpp tå ljusa ti körka. Mamma min bruke fläte vekern, då brann ljusa saktigare å man behövde int klöppe så fort.

Om det var nan som int kune gå tell julkörka så bruke vi höra på morsfarn då han läste ti Fjellstedts bibela. Vi bån`er hör`le nog int på tell det var slut men prompt skulle vi dit åndå å höre på.

Det var ållri vanligt på den tin det man feck nagre julklappa. Förste julklappa feck jag når jag geck å tjänte. Då jag kom till Myre var det ållri så heller det vi feck nagre julklappa.

Det var nog högtidligt till jul men vi bån var smo. Det vart sämmer när pojka vart gærva å börje på ve hanneln. Då skulle en del kärra bröje brännvin å det vart fylla å farlighet. Det var nog mange ganger det vart ovänskap imella granna igörning brännvine.

Mellandägarn var det inget särskilt. Dom som hade skogsslåtern körte etter fore å iblann for dom etter timmere. Pappa var smed å han hade nog fullt opp ve gera inmella hålgern å.

Efter nyår höll dom spörnadsstugern. Då kom dom ihop i stugerna å tävle om vem som kunne spinne värst å gera granneste trån. Det höll dom på ve ånna tell tjugondan. Först hade dom gjort line rent å tåje stryern tå line eller häckel det. Man börste linet med tagel för det skulle varte rent lin som geck å spinne grant.

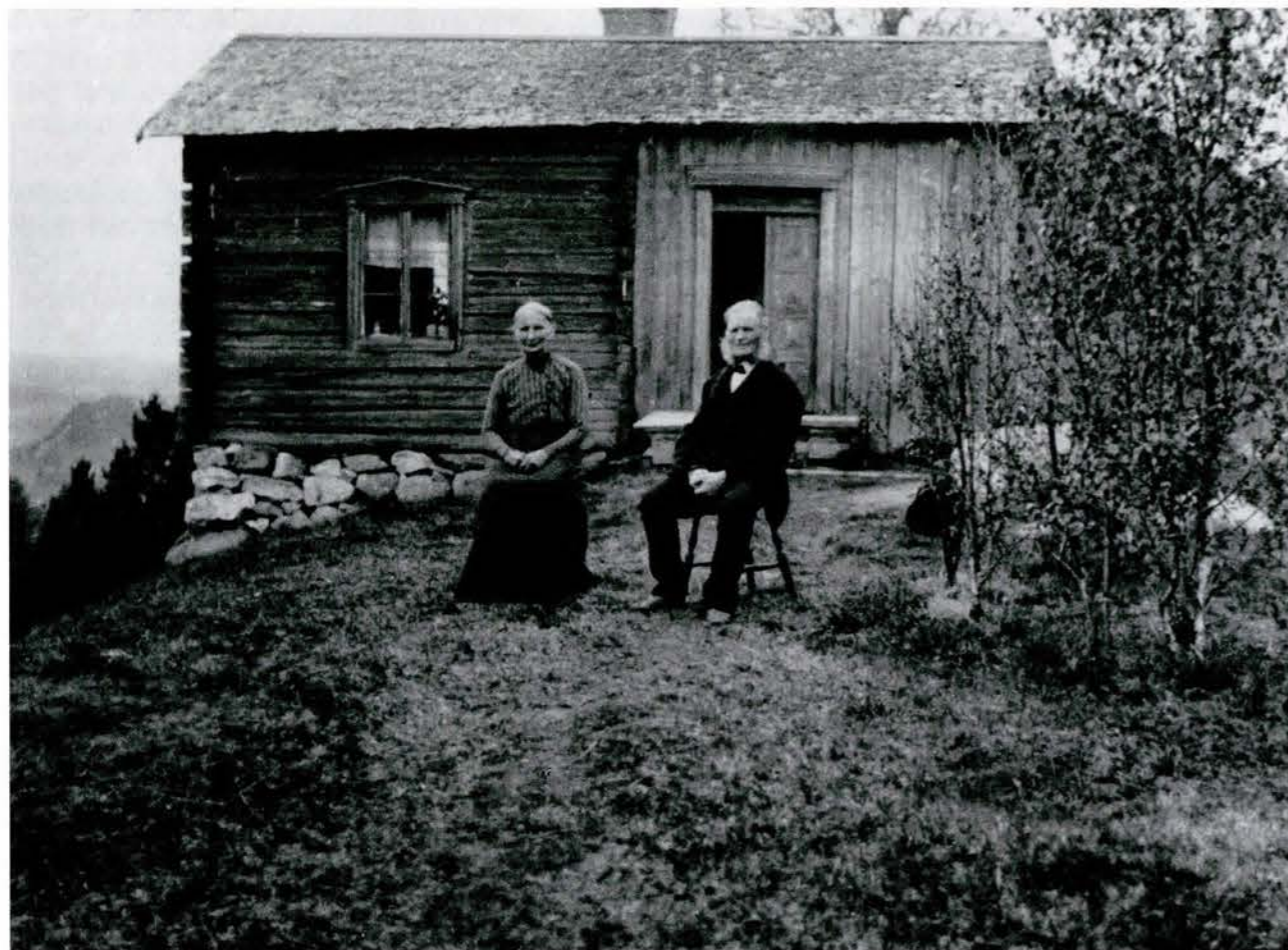
På den tin spann nog kärra å. Pappa var duktig tell å spinne. Man var nog ampen å däri spörnadsstugan det man inte skulle vara värst. En gang då jag var ve, jag var bäre omagli, hade jag tvo pasmer mer än di annern. Siste dan det hölls spinning ti nan gård var det dans etterpå. Då feck nog pojka, som inte hade värt ve för, komma å.

Sammanställt och renskrivet av:

Harriet Boman

Resele hembygdsförening

Maria på Glitterhälla

Maria Flemström f 1852, Landsmålsarkivet 1942

Maria på Glitterhälla fanns under lång tid i många Reselebors minne som en glad, legendarisk kulturgestalt som rökte pipa.

Hon hade aldrig lärt sig läsa och skriva handstil men hade ett utomordentligt minne och var känd för att kunna bota både människor och djur. Hon ansågs vara "trolsk" och kunde också stämma blod så många hade respekt för henne.

Den 27 januari 1852 föddes hon i Degersjöberg, Junsele där fadern var bonde men när Maria var fem år flyttade familjen till Norrtannflo, Resele. Maria var femte barnet i en stor syskonskara, sexton barn.

Under 1870-talet tjänade hon som piga först hos bonden Abraham Tänglund i Tängsta och sedan hos bonden och riksdagsmannen Erik Petter Jonsson i Myre. I november 1879 gifte Maria sig med Jonas Flemström från Vignäs och makarna slog sig ner på ett dagsverkstorp i Myre. Troligtvis kommer namnet Glitterhälla av att boningshuset var placerat på kanten

av en stenhäll. Maria och Jonas fick tre barn tillsammans. Med i familjen följde också Marias oäkta son Daniel som föddes 1874. Maria blev änka 1933 och flyttade då till ett av barnen i Norrbotten. Hon dog 1950 i Luleå, 98 år gammal.

Källor:

Resele husförhörlängd AI:8 och AI:9

Junsele födelsebok 1852

Resele födelsebok 1874

"Husgrunder i Myre, Resele" av Paul Strandlund och Ove Litorell

Lennart Danielsson Resele

Sveriges dödbok 1901-2009

Sammanställt och renskrivet av:
Harriet Boman
Resele hembygdsförening

Vår jul

Någon dag före själva julkvällen var det sed att ge barnen julkusar. Näst julklapparna kunde in-tet glädja barnen så som dessa efterlängtrade gåvor. Varje flicka skulle ha en "gubbe", varje pojke skulle ha en "käring" eller häst. Dessutom även en gris, tupp, stövel bl. a. samt givetvis den obligatoriska "julkaramellen med frans" jämte en råg- eller vetebulle.

Beroende på antalet barnfamiljer i byn kunde det sålunda bli en ganska försvarlig hög av julkusar varje barn erhö. Emellertid skulle alla de goda julkusarna ej ätas upp under julen, några skulle sparas fram till tjugondag-Knut; - en svår prövning och självbehärskning för en matglad unge, vilket oftast orsakade en svår lemlästning av både "kärningar och gubbar" samt stymplingar av hästar, grisar och tuppar. Seden med julkusar upphörde någon gång på 1920-talet.

Ovanstående julkusformer har använts vid J.G. Morins bageri i Lo. De är skänkta till Styrnäs Hembygdsgård av bagerare Morins sonson Hans Morin, Sjövik, Hammarö (Värmland).

Skildring av
Gunnar Melin
Myckelby, Styrnäs
hembygdsförening.

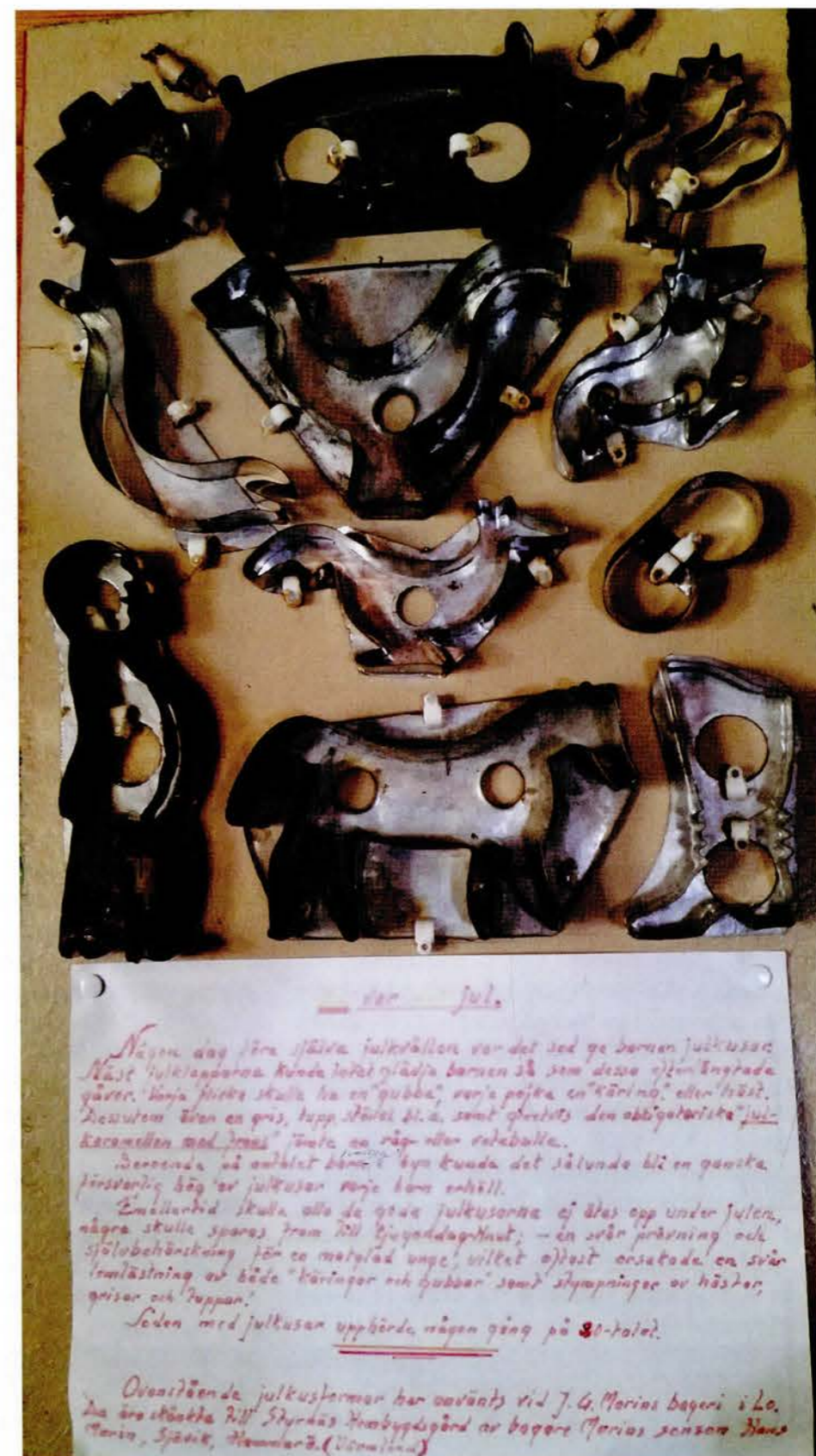

Foto: Margareta Bergvall

Julfirande hos bonden och handlaren August Kallin i Norrmoflo, som sitter längst till vänster. Året är omkring 1915-20. På bilden sitter Augusts fru Karin till höger om maken deras söner Edvard, Valter och Frans är med, även Ester Henriks-son, stående bakom Aug. (senare gift med August, när han har blivit änkling). Brodern Johannes Kallin, Forsås, stående och frun Fenny (sitter till höger om Karin) och dottrarna Berta och Mimmi. de övriga är okända.

Ådals-Lidens hembygdsförening har fått i gåva flera dagböcker från Johannes Kallin de sträcker sig från åren 1907 till början av 1950-talet, med några få års undantag.

Johannes Kallin var torpare i Forsås, Ådals-Liden och var intresserad av historia och gamla traditioner och skrev många artiklar till tidningar, främst Nord-Sverige, om livet förr. (signatur J.K.) Dagböckerna är mycket detaljerade i sin beskrivning över vardagslivet i bygden.

Johannes var född i Moflo 1879, gift med Fenny Lidén också hon från Moflo. De har tre barn, Berta, född 1908, Mimmi, 1911 och Hans 1919. Johannes var aktiv bland annat som kyrkvård och hade även kommunala uppdrag i perioder bl.a. så sitter han med i Fattigvårdsstyrelsen.

Dagboksanteckningarna är från Julen 1925, då har Johannes blivit änkling, Fenny dör 1923 i den fruktade lungsoten, även Hans, sonen kommer senare att insjukna och tyvärr dö en för tidig död av samma åkomma.

Personer som omnämns är grannar och släktingar, Gerda Andersson en kvinna som Johannes brevväxlar med sen han blivit änkling, han har förhoppningar att det skulle leda till giftermål men det rann ut i sanden och han gifter aldrig om sig.

Tisdagen 22 dec 1925

"Aj, vad det har snögat i natt å i dag har det drivit på så vägarna är släta. Jag har varit ute hela dagen och kört, börja halv nio i morse och kom hem halv fem.

Jag har farit och tigt matvaror hos bönderna i Moflo å Lidsröm i Häxmo. I Åhs hade Fru Ritzén samlat ihop åt mig, så jag fick stoppa i en säck. Har fått så mycket, Fläsk, kött, bullar, mjöl, kaka m.m. så då jag kom till Aug. Lidfors med det och lade upp på bord och golv vart det som en liten handelsbod, Nog tror jag att de vart glad åt gåvan. Lidfors har varit ofärdig sedan i höst och ej kunnat arbeta något och har 7 barn, å hustru så det höll på att bli smått för honom. Jag tog några paket mat som vi skall ge Anna Stina hon är nog i behov om det även hon. I allmänhet

har folket varit givmild och vänlig så jag må nedkalla Guds rika välsignelse över givarna.

Jag körde ända ned till Jenny Forss ner på bränna i Moflo och löste igen kostymkläder som hon sytt åt Hans, det kostade 7,70 och då hade jag hölle tyget. Det var så mycket snö i vägen till Forss så då hästen sprang rök snön bak över släden och över mig, så jag var vit som en snögubbe och släden full med snö.

Berta har gått till posten och då hon kom hade hon ett korsbandspaket från Gerda Andersson i Bogetorp hon hade sänt oss en vacker jultidning var – allesamman. Tack ska hon ha därför. Farbron hade sänt mina barn en julklapp var, Hans hade fått en gummihäst, Mimmi ett par tofflor å Berta en kartong fina tvålar å en fin flaska parfym, tack ska han ha därför."

(kommentar: Johannes och Fru Ritzén satt båda i Fattigvårdsstyrelsen, uppdraget var att samla ihop mat till de som behövde hjälp med försörjningen. Åhs heter numera Åsmon)

Andagjul den 26 dec. 1925

"Får omtala att julkvällen förflöt i lugn och ro och mycket med klappar. Jag gav Berta och Mimmi ett blustyg var av sammet och Hans en mössa och chokladkaka. Julotta gick Mimmi och jag till kyrka. Oskara Sundin från ålderdomshemmet var död. Berta kom med hästen emot oss till Krången. På förmiddagskaffe blev vi bjuden till Per Åström och på middag bjöd vi hit dem, jämte Erik Åström. Idag har vi alla fyra varit till Per Lidéns i Moflo och gästa. Jag var skraj då vi for men blev kry när jag kom ut i vädret, men Berta hon vart sjuk där så hon hade inte roligt. Det är influensa vi har, annars har det varit roligt."

Nyårskväll den 31 dec. 1925

"I dag har det inte snögat något utan har varit halvkylt och i kväll är det klart synes som det skulle bli nyårsvinter. På morgonen körde jag släpa väst på landsvägen. Körde åt till Aug. Jacobsson och Gottfrid Johansson bjöd mig på kaffe. Jag körde även åt Os-

kars. Efter släpkörningen så lade jag på en släde med ved och körde ned till Johan Eriksson, så till kvarnen och tog mjölet, – jag körde dit kornet i går. Då jag kom hem och hade tömt mjölsäckarna och sopat dem både innan och utan så bar jag vatten åt Berta till lagårn, för hon är inte nå kry än i influensan. Så skottande man snö från bron och gjorde vägen bredare som går till lagårn. Henning Forsberg kom och köpte halm i en madrass och vi bjöd honom på doppkaffe. Vilhelm Markusson kom även hit kl. 8 och även han fick sig en dopp."

Nyårsdagen den 1 jan. 1926

"Idag har det varit vackert väder, solen har strålat över de norra bergen. Det har varit en 9 – 14 grader omväxlande. Jag har inte varit i kyrka nå. På förmiddan kom Johan å Carl hit, bara för orskull och satt här ett par timmar, de drack kaffe och fick lingon å sylt. Jenny Vestberg kom hit på aftonen och fick även dricka doppkaffe.

Berta och jag vart narrad till Åhs ikväll. De hade sagt att det var biograf i kväll i Åhs och vi körde dit och satt in hästen i Petter Ohlssons stall och gick till Viktor Hansson där bio skulle vara, men då sade Viktor att vi hade tagit miste på kvällar och att det var i morgonkväll det var. Då var det inget annat än att ta ut hästen igen och köra hem. Mimmi är sjuk och ligger hela dagen och medan vi var borta så hade hon stigit upp och gått på avträdet och vid nedgångandet i trappan fallit baklänges och slagit sig i ryggen så hon hade legat där en lång stund innan hon kunde gå in och hon klagade så över smärtor i ryggen så jag var rent rädd att hon slagit sig fördärvad i ryggen."

(Vad det gäller Mimmis fall så repade hon sig).

Britt-Inger Lidström,

Ådals-Lidens hembygdsförening.
Välkomna in på vår hemsida för att läsa mer
www.hembygd.adalsliden.se

Folkskolan 175 år: Bilder artiklar, lokala berättelser om skolan!
Senast 30 januari 2017

Frideborg Winblad (1869-1964) var född och uppvuxen i Bredbyn, Anundsjö, dotter till dåvarande folkskolläraren Anton Julius Winblad (1828—1901). Hon blev sedermera rektor för småskoleseminariet i Härnösand. På sin höga ålderdom – hon blev ju över 90 år – skrev hon en minnesrapodi som tidningen Nordsverige införde. När hembygdsvänner inom Anundsjö vintern 1959-60 hade en studiecirkel i hembygdsforskning tillskrev man fröken Winblad och bad att få skriva av artikeln, vilket hon egenhändigt skrev och godkände.

Frideborg Winblads minnesrapodi är ett intressant stycke kulturhistoria och berättelsen passar ju utmärkt när vi närmar oss juletider. Att den dessutom innehåller minnen från hennes skoltid under 1800-talets senare år kan vi ju ta som en liten påminnelse om det kommande årets stora jubileum – Folkskolan 175 år!

Mona-Lisa Mårtensson
Anundsjö hembygdsförening

En minnesrapodi

Av Frideborg Winblad född 18/1 1869 i Anundsjö.

"I närheten av Anundsjö kyrka, nästan på krönet av den s.k. skolbacken, låg mitt barndomshem, en rödmålad tvåvåningsbyggnad. I denna inrymdes lärarbo-staden: 2 rum och kök samt skolsalen med sina sex fönster. Från den lilla förstugan ledde en dörr till köket, en andra till skolsalen, utanför vilken en "himlastege" ledde upp till övre våningen, där två rum med sidoskrubbar och en relativt stor vind utan innertak också tillhörde läraren. Härifrån hade man en vidsträckt och vacker utsikt mot kyrkan, Fanbyarna och sjön. Gårdsplanen var stor och omgavs på alla sidor av ståtlig barrskog, innanför vilken fanns smäckra

björkar och en trädgård med en rad bärbuskar och blomsterrabatter, inhägnade av en vanlig gårdsgård. Flera stora, mossbelupna stenar fanns också på tomt och utgjorde vintertid lockande rutschbanor för oss skolbarn, och i den rätt branta skolbacken idkades skid- och kälksport under rasterna. Stundom band vi samman tre par skidor och kunde då rymmas på dessa många i rad eller också gjorde vi stora granrisosetter att åka på. Gymnastik förekom inte. Här var min far lärare åren 1865—1888. När jag nu tänker på mitt barndomshem, vill jag hylla det med den gamla dik-

*"Mitt hem är så ringa, dess dörr är så låg,
men aldrig en kärare boning jag såg kring hela den
grönskande jorden.
Där lever mitt minne, där föddes mitt hopp,
där lärde jag blicka till himmelen opp och älska
mitt hemland i Norden."*

Många roliga minnen har jag från min skoltid på 1870-talet, så t.ex. då under en historielektion det talats om krig och ofred i andra länder, en gosse med hög röst utbrast: "Vä bo rent ti'n litten goen gröbbe." På den tiden stördes aldrig en lektion av barnen, och vi väntade oss något av yttersta domen, men till min förvåning sa min far med ett litet leende: "Det har du alldeles rätt i."

Till julen skurades skolsalen och pyntades med en ståtlig gran och några från kommunalrummet i gamla "fattighuset" lånade plåtlampetter av grövsta slag att sätta kring väggarna med ljus i, och i staken stod ljus också på katedern och orgeln. Nu tyckte mina systrar och jag att "salen" var fin och full av julstämning. Till julottan begav man sig då som nu i god tid, och det var så roligt att se kyrkväktaren tända de många ljusen på altaret, predikstolen, i kronorna och i hålen på bänkryggarna. Vid dessa sistnämnda ljus svedde många gubbar sina lurviga pälsar – kvinnorna hade sällan sådana på den tiden och i så fall med skinnets på innersidan, varför de blev mindre eldfångda – och vi barn tyckte, att det "luktade jul". Pälsen skulle behövs för alla, enär ingen uppvärmning då fanns i kyrkan och väggar och fönster täcktes av rimfrost vid den hastiga temperaturstegringen. Det blev också en lång gudstjänst, då ottan omedelbart övergick i högmässan, och man vanligen brukade övervara båda. Vilken härlig upplevelse en julotta var och är! Jag tror, att psalmen "Var hälsad, sköna morgonstund" kan smälta det hårdaste hjärta, locka fram barnasinet och ge värme åt tonerna i både orgeln och de mänskliga stämmorna.

I veckan mellan jul och nyår och även eljest var min far stundom ombedd att hålla bibelförklaringar i vissa byar, t.ex. i Norrflärke, Kubbe, Västergensjö, Ödsby, Tvärlandsböle och Sörflärke, och då var hela familjen bjuden med, och det var en tämligen fullpackad släde eller trilla, som värdfolkets häst hade att dra. Och vilken hjärtlig vänlighet mötte man inte och vilken rik förplägnad! Ofta hade vår mor också "förning" med sig hem. Rätt ofta hände det under andaktsstunden, att far kallade fram mig att sjunga "Är det sant att

Jesus är min broder" eller "Var jag går i skogar, berg och dalar", sånger som jag än i ålderns dagar älskar.

Första veckan på nyåret kom traditionsenligt "bö-neveckan", som hölls i vår skolsal och var väl besökt av en stor menighet, gående långa vägar i vinterkylan. Det hände, att varken skolans bänkar eller lärarens stolar räckte till, och då fick vi barn och vår jungfru sitta på ett bord i salsdörren. Så det sjöngs och så högtidligt det var! Talare var ibland våra präster, kolportör Jan Ersson från Sidensjö eller min far. Någon gång medverkade också en sångkör från byar runtom.

Min far var särskilt en böndernas vän, och vi hörde honom ofta säga, att Sveriges bönder är Sveriges adel. Han talade också om "bondehumorn", som i några få, fyndiga ord, kunde säga så mycket. En tjänsteman i orten hade en gång till kyrkostämman inkommit med yrkande, att en ny ingång till kyrkan som snarast borde iordningställas, då han fann det otillräckligt med endast en, och då dörrarna till på köpet går inåt. Om det av någon orsak skulle uppstå panik, kunde en allvarlig olycka inträffa. Saken debatterades och avslogs enhälligt. Protokollet var färdigt, då en av de närvarande reste sig och bad ordföranden att få göra ett tillägg av ungefär följande lydelse: "Stämman lo-var, att om de nån gång blir panik i körka, så ska herr N. få gå ut först". Denne hade dittills aldrig besökt en gudstjänst där.

Innan min far avgick med pension, hade kyrkan fått uppvärmning så att hans efterträdare fick spela den gamla orgeln med varma händer. Mycket annat kunde vara att nämna, men orden är redan för många. För rapsodisten "lider det mot aftonen, och dagen nalkas sitt slut", men julens många minnen lever sen mycket mer än ett halvt århundrade.

*Och i dag, när vita flingor falla,
klädande vår bygd i dräkt av snö,
hälsar jag god jul till alla, alla.
Gud välsigne rikt vårt Anundsjö!
Frideborg Winblad"*

Jag och Anundsjö Hembygdsförening vill med detta falla in i Frideborg Winblads julhälsning och önska er alla en riktigt god jul och ett gott nytt år!

Mona-Lisa Mårtensson
Anundsjö Hembygdsförening

PRESENTATION Holms hembygdsförening

Göran Loviken och Lars-Erik Wiholm, författare till boken *Holm. Sjöarnas och vattnens land*

Margareta Johansson och jag färdades i veckan till Holm på novemberisiga serpentinvägar. Vi hade stämt träff med Göran och Margareta Loviken och nye ordföranden Lars-Erik Wiholm i hembygdsstugan i Anundgård. Redan när hembygdsföreningen grundades 1983 beslutade man att inte samla på föremål. Många timmar lades på att låna in gamla foton som reprofotades. Det är inte mer än 30 år sedan men digitalisering var ännu okänt. Ganska snart hävdade den reprofotande fotografen bildrätten på de gamla fotografierna, ett problem som nu tillhör historien.

Föreningen har idag ca 260 medlemmar. Med hjälp av byombud kontaktas så många som möjligt, inklusive sommarboende och återvändare, en personlig rekryteringsprocess som ger resultat.

När vi nu sitter i hembygdsstugan i Anundgård och resonerar om föreningens historia, får Göran Loviken något långtansfullt i blicken vid tanken på hur bra det fungerade med ALU-jobben tidigare. Föreningen röjde sly, byggde läktare, och renoverade byggnader i Österström med hjälp av ALU-arbetare. SCA äger hela kulturindustrimiljön i Österström från sågverkstidens blomstringsperiod, ett slags industrihistoriskt friluftsmuseum med träjärnvägen, dammar, såghus, den berömda Konjaksbespararen (ett vattendrivet snurrande lusthus). Här var verkligen full aktivitet i slutet av förrförra seklet, med timmerkörare, hästar och arbetare. Timret flottades eller kördes på vintervägar till Österström och forslades därefter på hästdragna järnvägsagnar till Indalsälven där stockarna tippades via en timmerränna ner i älven och flottades vidare till träindustrierna vid kusten.

Holms hembygdsförening har gjort sig känd för ett engagerat och mycket målmedvetet arbete och utmärkt sig genom många bidragsansökningar och stora projekt. Med Göran Loviken i spetsen har föreningen mobiliserat en stor del av bygden (70 roller) i "Kungen av Österström", en sommar-teater som spelades 1998 – 2000 och som sågs av 2500 personer. Historikern Gustaf Forssell skrev manus, Teater Västernorrland hjälpte till med regissören Peter Snickars och Musik i Västernorrland bidrog med musikerna. En hembygdsförening, ett industriföretag, en bygd och två länsinstitutioner var inblandade, då blir det också resultat! Göran betonar det fina samarbetet med alla, inte minst med SCA.

Tack vare EU projektet ISKA, Industrisamhällets kulturarv, kunde föreningen senare fortsätta med projekt, till exempel uppskyllning av byggnader, träjärnvägen med mera i samarbete med läns museet. Och

Foto: Margareta Bergvall

Timret tar vattnet vid flottplatsen i Glimån

A. Olsson, Östersund.

föreningen kunde anlita filmaren Jan Dufva för inspelningen av filmen om Trä järnvägen där det bland annat ingår några dramatiska filmade sekvenser från 1910.

När Storstensjöbodarna, en fäbod vid Storstensjön vid den gamla riksgränsen, hotades att skadas av avverkning påbörjades ett arbete för att bygga upp fäbodstugor på den natursköna platsen. SCA ändrade sina avverkningsplaner och bidrog i stället med timmer. Göran Loviken lyckades med att formera ett stort EU projekt. När landshövdingen Gerhard Larsson invigde Storstensjöbodarna fanns här tre nya fäbodstugor, två nya eldhus och en renoverad fäbodstuga. Hit går ingen väg och för att göra möjligt för alla, oavsett funktionsnedsättningar, byggde föreningen en motordrivna flotta för 12 personer. Tanken var att fäboden skulle kunna fungera för rekreation och friluftsliv.

Margareta Bergvall

Foto: Margareta Bergvall

Gården Thun i Fränsta – En historisk återblick

Inledning

Den anrika gården Thun i Torps socken, Fränsta, ligger på en liten höjd på höger sida om nedfarten till Vikbron, om man kommer från Sundsvall. Namnet Thun är mycket gammalt. Det förekommer i Torps första kyrkobok för den 11 oktober 1693 under stavningen Thuun, och i den första husförhörslängden 1706-1710 men med nuvarande stavning. Själva mangårdsbyggnaden, som står på "tunets" krön, är av något yngre datum. Den uppfördes som ett timmerhus runt 1875 av den dåvarande hemmansägaren Pål Thunell. Den nuvarande utanpåliggande brädfodringen tillkom i mitten av 1970-talet. Den långa björkallé som leder från landsvägen upp till boningshuset lär ha anlagts under första hälften av 1900-talet.

På denna gård, som då hade den äldre beteckningen Västerkomsta nr 1, växte min farmor Anna (1883-1952) upp under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet som dotter till hemmansägaren Pål Thunell och hans maka Märta. Annas familj och släkt har varit knuten till gården Thun från 1834 till 1926, alltså i drygt 90 år, även om själva ägandet varade en något kortare tid, drygt 60 år.

Gården har haft flera olika ägare både före och efter Annas tid där. Under 1800-talet har ägarbytena vid några tillfällen föranletts av att män har ingått äktenskap med en änka som var ägare till gården och därmed påbörjat en "bondekarriär". Det innebar ofta ett socialt kliv uppåt, eftersom bönderna i Medelpad, liksom i hela Norrland, under 1800-talet genom avsaknaden av adel utgjorde det översta sociala skiktet på landsbygden, frånsett ett fåtal präster och ämbetsmän. Även Annas anknytning till gården Thun inledes genom ett sådant äktenskap.

Annas farföräldrar

Annas blivande farmor Anna-Lisa Larsdotter (1808-1864) kom i besittning av gården redan år 1834 genom sitt första äktenskap med Erik Ersson Thunell (1808-1864). Efter makens död ärvde hon gården Thun, och efter några år gifte hon om sig med Annas blivande farfar Pål Jönsson (1807-1864). Genom detta äktenskap år 1842 fick Pål Jönsson status som bonde vid 35 års ålder.

Denne Pål Jönssons förfäder hade i obruten följd från 1600-talets första hälft till mitten av 1800-talet varit bönder i byn Österhängsta, men som den yngste av fem söner lämnade Pål Jönsson fädernegården för att söka sitt levebröd på annat håll. Bland annat arbetade han under tiden 1818-1838 som dräng i byn Västerkomsta hos en länsman Thunfors.

Annas föräldrar

I äktenskapet mellan Pål Jönsson och Anna-Lisa Larsdotter föddes två barn, sonen Paulus (Pål), som senare blev Annas far, och dottern Ingrid. Efter de båda föräldrarnas död år 1864 ärvde sonen Pål (1843-1929) gården Thun vid 21 års ålder. Liksom flera tidigare ägare gjort, tog sig även han efternamnet Thunell efter gårdsnamnet Thun.

Som nybliven hemmansägare lät Pål Thunell bygga den ståtliga mangårdsbyggnad i två våningar, vilket omnämndes i inledningen, och som ännu står kvar "som ett monument över denne sege och envetne odlares livsverk". Han förvärvade även fastigheten med den äldre beteckningen Västerkomsta nr 2, vilket framgår av det senare försäljningskontraktet, dock oklart vid vilken tidpunkt.

Några år efter att mangårdsbyggnaden färdigställdes, år 1879, gifte sig Paul Thunell med Märta Pärnsdotter (1844-1926). Eftersom båda parternas föräldrar var döda, ägde giftermålet rum med "kontrahenternas eget samtycke". Vid äktenskapets ingående var Pål 36 år och hustrun Märta 35 år. De gifte sig som synes vid relativt hög ålder, vilket var vanligt bland självägande bönder vid denna tid. Det antas ha varit ett sätt att uppskjuta barnafödandet, dvs. i barnbegränsande syfte, för att undvika att jordegendomen senare skulle delas mellan många arvingar. Om det var orsaken här, är inte möjligt att veta. Det är också möjligt att Pål Thunell ville invänta den nya mangårdsbyggnaden för att kunna erbjuda sin blivande hustru en ståndsmässig bostad.

Pål Thunell sägs ha varit en respekterad man i bygden och även känd som "en av nykterhetsrörelsens stödjelare i sin hembygd" och "en av initiativtagarna till byggandet av goodtemplarhuset i Fränsta", vilket framgår av en runa i Sundsvalls tidning i samband hans död. Detta hus är numera nedbrunnet. Hushållet var relativt stort, genom att flera drängar och pigor var skrivna på gården Thun under årens lopp.

Annas tid på Thun

En i denna ekonomiskt stabila miljö föddes Pål och Märta Thunells två barn, sonen Paulus Primus (1880-1809) och dottern Anna Katarina (1883-1952). I familjen inträffade dock en stor tragedi. Sonen Paulus Primus och den tilltänkta arvingen till gården hittades död vid 9 års ålder. Dödsorsaken enligt dödsboken anges vara "förgiftad genom ätande av häggbar". Prästens uppgift är inte styrkt genom någon läkares dödsattest och torde baseras på en gissning. Efter en kontakt på 1970-talet avvisades nämligen förgiftningsteorin kategoriskt av Giftinformationscentralen i Stockholm. Inte heller länsläkaren i Västernorrlands län under 1970-talet kände till något fall av konsumtion av häggbar som dödsorsak. Den 9-åriga pojken död är därför en gåta.

Tragedin påverkade naturligtvis familjen. Faderns sorg lär ha varit gränslös. Dottern Anna var sex år då dödsfallet inträffade och det måste ha präglat hennes barn- och uppväxttid. Sorgen över förlusten av sonen lär ha bidragit till att hemmanet så småningom såldes. Redan 1892 skedde en hemmansklyvning. Enligt ett handskrivet kontrakt i folioformat från 1897 sålde sedan Pål Thunell hemmanet Västerkomsta nr 1 och Västerkomsta nr 2 omfattande 3 7/12 (tre och sju tolfedelar) mål till köparna A. Persson och A. Isaksson, där de vardera erhöll 1 19/24 (en och nitton tjugufjärdedelar) mål.

Av försäljningskontraktet framgår att hemmanet såldes

med förbehållet att Pål Thunell och hustrun Märta under sin livstid skulle erhålla fri bostad och nyttjanderätt i övre våningen i mangårdsbyggnaden och därutöver bland annat vedbod, stall, källare och bagarstuga samt sex famnar huggen barrved årligen hemkörd. Försäljningspriset framgår inte av detta kontrakt, men det är möjligt att senare bouppteckningar kan ge åtminstone en indikation på vad försäljningen gav.

När försäljningen skedde, var Pål och Märta Thunell 54 respektive 53 år. Det är i dag inte så hög ålder, men det är möjligt att de på grund av förlusten av sonen inte längre orkade med ansvaret för gården och dess skötsel och för kontrakterade pigor och drängar. Dottern Anna var vid försäljningen av gården 14 år. Det skulle dröja elva år tills hon gifte sig, vilket naturligtvis inte var möjligt att veta. Man kan ändå över hundra år senare undra varför fadern inte kunnat vänta tills en presumtiv svärson dök upp, oavsett om dottrar inte var så mycket värda i den jordägande befolkningen under 1800-talet. Fram till sitt giftermål hade hon sannolikt ansvaret för hushållet, vilket vanligen ingick bondedöttrarnas uppfostran vid denna tid. Hur hennes sociala liv såg ut är inte känt. Det är inte troligt att det var någon större glans över tillvaron. Det finns till exempel inte något som tyder på att hon deltog i det ungdomliga sällskapsliv med utflykter med häst och vagn, roddturer, kalas m.m., som Hildur Modin-Hedén, dotter till kyrkoherden Modin i Torp och ungefär jämnårig med Anna, berättar om i boken *Barndomsminnen från Torps prästgård*. Med all sannolikhet var det ändå ekonomiskt tryggt – till skillnad från hur livet var för de egendomslösa barn vid samma tid. Hon lär

också enligt hörsägen ha varit en bestämd och viljestark ung kvinna, som själv bestämde vem hon ville gifta sig med.

Anna gifte sig år 1908 vid 25 års ålder och flyttade i samband med det till Myrnäs på Alnön. Även om hon därmed lämnade Torp, fanns kontakterna med föräldrahemmet kvar. Hennes fyra söner hade själva rikliga minnen från besöken hos morföräldrarna och gården Thun.

Annas föräldrar bodde kvar på gården Thun tills modern dog år 1926. Efter hennes död, flyttade fadern hem till dottern Anna och hennes familj, bosatt i Gustafshamn, Alnön, trots att försäljningskontraktet gav honom rätt att bo kvar hela sin livstid. Han avled 1929 vid 86 års ålder. Av deras respektive bouppteckningar framgår att boets behållning uppgick till drygt 6.000 kronor efter avdrag för begravningskostnaderna, dvs. ungefär motsvarande en årslön för en tjänsteman på högre mellannivå. Beloppet torde till större delen inrymma det som försäljningen av gården Thun gav.

Thun – ett avslutat kapitel i familjens historia

Genom modern Märta Thunells död avslutas även Annas relation till gården Thun. Efter försäljningen av hemmanet 1897 har gården haft olika ägare, men inte någon familj har haft en lika lång relation till gården som Anna och hennes familj.

Ett kvarvarande minne i Torps socken av familjen Thunell är en stor gravsten med inskriptionen "Pål Thunells Familjegrav" placerad på kyrkogården till vänster framför Torps kyrka.

Gunhild Hammarström

En barndomsjul i Västansjö, Ådalsliden. Maria Eriksson 1882-1969, född Byström.

Berättelsen nedtecknad av dottern Astrid Kallin.

"Ska försöka beskriva julen på Västansjö också. Det var aldrig tal om några julklappar, så det besväret slapp mamma, av den anledningen att det inte fanns några pengar att köpa för, det räckte ju knappt till mat och kläder. Som jag minns sydde mamma nya klänningar och underkläder till oss, underkläder var av flanell. Dan före julafton då skurade mamma trägolven rena och vita, sen bredde hon tras-mattor i ränder både i kammaren och köket. Sen kom pappa hem med en gran som vi klädde med pappers-karameller och några glaskulor flaggor och levande ljus. Ljusen fick vi tända en liten stund varje gång men mamma eller pappa måste vara med.

Då vi vaknade på juldagsmorgon så tyckte vi att granen var så vacker i kammaren där vi låg. Sen kom mamma och bjöd oss kaffe med kakor på en bricka. Vi fick sitta i sängen

och dricka kaffe. Dan före julafton då tog mamma in ett träkar för nu skulle vi bada, tänk er vilket slit, först bar hon in vattnet och värmdes det på spisen, och sen skulle det bäras ut också. Julmaten var just inte så annorlunda eftersom vi aldrig hade någon gris, så blev det inte skinka och sådant. Julhandel bestod av 1 kg risgryn 1 kg äpplen lite lut-fisk en burk ansjovis, 3 hg julkarameller att hänga i granen. Fanns det pengar så brukade vi få en ny vaxduk till köksbordet. Jag minns än hur den doftade. Äpplena fick vi bara till julen dom skulle hängas i granen om skaften satt kvar. Apelsiner såg jag första gången då jag var 14 år."

Bokanmälningar

Den svenska socknen:

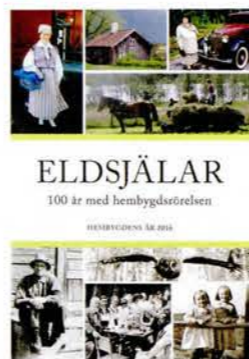
Riksarkivets årsbok 2016 har temat den svenska socknen och är utgiven i samarbete med Sveriges Hembygdsförbund med anledning av hundraårsjubileet. I boken finns också en hel del om det viktiga källmaterial som socknarna lämnat efter sig till nytta för akademiska forskare, släktforskare och hembygdsforskare. Hur uppkom en gång socknarna och vad var deras funktion under medeltiden? Vad kan vi lära av gamla kartor och av ortnamn? Hur kom socknarna att få en sådan stark ställning inom svensk historia?

Eldsjälar – 100 år med hembygdsvården

Redaktörer: Göran Furuland och Kjell Nilsson

I mer än 150 artiklar får vi möta personer som på olika sätt arbetar med våra kulturmiljöer. Eldsjälar är personer som utträttat mer än de måste och får betalt för. De kan vara anställda eller ideellt arbetande. Inom hembygdsvård och kulturmiljöarbete är ideellt engagemang mer regel än undantag. Boken ges ut när Sveriges hembygdsförbund firar 100 år, Hembygdens år.

100 år med Hembygdsvården i ord och ton.

Trots ymnigt snöfall och besvärligt väglag fylldes Frånö Folkets Hus i Kramfors till sista plats av nyfikna från trakten för att lyssna på den Jubileumskonsert Nätra hembygdsförening framfört tidigare i sommar som en hyllning till hembygdsvården.. Nu var det 4 november, konserten bedömdes vara värd att upprepa och jubileet avrundades i och med detta. Rapp i talet var dagens konfrancier Robin Hörnkvist, som ledde resan från 1916 till idag. Ja han var kanske i rappaste laget då det gick väl snabbt ibland och svårt att uppfatta, men han förpassade oss decennium för decennium med information av större händelser och de eminenta musikerna fyllde på med visor, kupletter, schlagers och musicals. För musiken stod Kramfors egen superman Per-Åke Stockberg på klaviatur med inbyggd digital orkester men han braverade också med solon på sin saxofon, bl.a. med In the Mood, Glenn Millers paradstycken från krigstiden. Vidare på scenen fick man lyssna till Tommy Thelin, en god

kuplettsångare mm, den skönsjungande Stina Joza och vår egen populära Klas Norberg (ur Kramfors perspektiv). Samtliga gjorde mycket goda insatser och när man kom in på 40-talet och framåt vaknade publiken också till ordentligt – det var ju vår tid!

Arrangemanget gjordes i samarbete med Gudmundrå Hembygdsförening, som stod för trakteringen med goda tunnbrödmackor och kaffe. Dagen efter drog man vidare till Husum för att tillsammans med Grundsunda Hembygdsförening göra en sista konsert.

Ett bra initiativ från Nätra Hembygdsförening!

Lena Landin i publiken

Barndomsminnen från 40-talet.

En julafton på 1940 talet har fastnat i mitt minne. Jag var inte fyllda 4 år julen 1943 och jag och mina föräldrar och två äldre syskon hade tre år tidigare flyttat från Ålandsbro till fars föräldrahem i Högsjö och det jordbruk jag senare i livet kommit att överta och bruka. Far hade några år tidigare övertagit gården av farfar som var änkeman och bodde kvar med sk födoråd i ett mindre hus tillsammans med en dotter som var änka. Sommaren 1943 brann vårt hus och familjen fick bo tillfälligt i farfarsstugans jordvåning. Husets återbyggnation fick ske efter råd och lägenhet pga en alltför låg försäkring. (6000 kr inkl inventarier). På hösten hade jag otur att under tröskningen ute på logen smyga osedd bort till en liten lucka och stoppa min näve i tröskverkets elevator. Min näve som var rejält sargad opererades på lasarettet i Härnösand, därefter blev det en två månaders vistelse där utan några besök av anhöriga. Jag tröstade mig med att kalla en läkare för pappa och en sköterska för mamma under vistelsen på lasarettet. Jag kom åter till hemmet i mitten av december och familjen på sex familjemedlemmar kunde nu flytta in dagen före julaftonen och fira jul i det provisoriskt iordningsställda huset med ett rum och kök med vedspis men utan vatten och avlopp. Jag kan erinra mig den glädje och andakt vi ändå kände när julgranen strålade i kammaren på julaftonen. Nu behövde vi inte bo i den fuktiga jordvåningen längre där råttorna kröp i vråna. Jag minns hur farfar kom över och kollade om vi fick upp värmen i de två rummen. Husets yttertak var visserligen färdigställt men ytterpanel och stora delar i husets inre både nedre och övre plan återstod. Världskriget rasade och efter nyåret blev far inkallad under tre månader på beredskap nära norska gränsen. Mor fick nu en tung arbetsbörda fyra barn mellan tio till två år, bära ved och vatten, skötsel av djuren, handmjölkning, snöskottning och transport av mjölk 1,5 km till mjölkpallen varje dag. En 16 årig grannpojke kom och hjälpte mor ibland.

Mitt första julklappsinköp

När jag var kring 5-6 år hade jag sparat ihop 5 kr som jag var mycket stolt över. Min äldre bror Tore och jag besökte Timans diversehandel i Bäckland där vi planerade köpa några julklappar. Handlarens fru förbarmade sig över en liten blyg parvel som berättade om sina julklappsbekymmer. Hon hjälpte mig så jag kunde inhandla fem julklappar. Ett litet askfat i glas med ett hästhuvud i botten till far, ett litet silverfat till mor som hon senare stolt använde under gräddkannen när vi fick främmande, ett paket tomtebluss till min äldre bror. Vad min stora syster Margit och lillasyster Gunnel fick som

julklapp har jag tyvärr glömt, men jag hade gjort mina första julklappsinköp och kassan var tom.

Vagabonden

Under många år tidigare under farfars tid hade en vagabond eller luffare ibland fått ligga över i vår hölada. Han dök upp en eller två gånger varje år. Han kunde hjälpa till i slåtter eller kornskörd som tack för övernattnings i höladan och mat. En gång var han utan snus och på ett mycket dåligt humör. Det var kuponger på allt under kriget och som luffare var han inte folkbokförd och fick därför ingen tilldelning. Farfar skänkte honom en krigstidskupong för inköp i vår konsumbutik, luffaren blev på gott humör och hjälpte till med slåttern. Han blev törstig och när han så försökte dricka ur en liten kallkälla gled papperssnusdosan ur bröstfickan och ner i vattnet. Luffarens humör mulnade nu åter men farfar förbarmade sig åter med en kupong och snuset kunde inhandlas varför luffarens humör återställdes.

Julefrid

En julafton i slutet på 40 talet dök samme luffare upp med en stor franskaramell som han förärrade min lillasyster. Efter att han fått äta av julbordet önskade han få övernatta ute på höskullen. Julnatten var rejält kall kring 25 minusgrader varför farfar kom och undrade hur luffaren hade det där ute i höet. Min far besökte luffaren som irriterat svarade: "F-n att du väckte mig, här mår jag som en prins" Av erfarenhet visste både far och mor att luffaren alltid avböjde bättre logi. Efter ytterligare någon timme kom farfar åter och undrade hur luffaren hade det. "Tänk om han ligger och fryser ihjäl och på självaste julnatten" Far återvände ännu en gång till höskullen och luffaren vaknade ännu mer irriterad. "F-n att du väckte mej här mår jag bättre än kungen" Här behövdes tydligen ett litet extra lockbete varför far sa: "Om du kommer in kan du få en sup också" Denna inbjudan tog tydligen skruv. Luffaren kröp upp ur höet, mor bjöd honom åter att äta och far slog upp en rejäl sup i 96 % koncentration. Som vanligt avböjde han att ligga inomhus. Mätt och belåten återvände han till höskullen i den kalla julnatten och på jultorgonen hade han dragit vidare.

Denne luffare brukade enligt egen uppgift åka till Skåne varje höst och hjälpa till med betskörden. Tydligen tjänade han ihop till en ny kostym som fick sitta på till nästa år. Vintertid åkte han till Lappland. Han slutade sina dagar i en hölada mellan Härnösand och Sundsvall några år in på 1950 talet där han låg ihjälfrusen.

Sven-Erik Landin Högsjö

Julaftnar ur minnet.

Den första julgranen, som jag minns, stod i köket på Fredsgatan 23 i Sundsvall. Jämn, men ganska tunnbarriig och med många små stearinljus, som det var noga med att de satt rakt. Jag minns att ljusen brann vackert. Tiden är 40-talets mitt, jag var 3 eller 4 år och min syster nyfödd.

Nästa minne är från Sallyhill, dit vi flyttat in i det nybyggda Kronosågen 6 (1952). Vi firade julafton hos Gunnar och Svea Ekström på Knipphammarsgatan. Man hade glömt att skriva namn på julklapparna så paketen fick öppnas för att man skulle finna rätt mottagare.

Annars var vi nog mest hemma och väntade på pappa. Han var ju polis och jobbade ofta på julafton. Det var fint när han kom hem till oss. Ibland med dramatiska berättelser. Men då han kom hem med uniformskappan avsliten till hälften, efter ett allvarligt handgemäng ute på stan, fick vi inte veta så mycket.

När pappa, född 1915, växte upp i Toböle vid Lögdeälven, hade man inte jultomte utan julbock. Det gällde att överraska grannarna, mottagarna av julklappen, genom att snabbt kasta in gåvan, som ibland kunde vara ett veträ och sedan springande söka undkomma att bli infångad.

Jag är nu 12 år. Vi hade flyttat tillbaka till mamma och pappas barndomsbygd, Nordmaling, närmare bestämt till byn Klöse några mil upp i Lögdeälvsda-

len. Jag är med i Högåkers Ok och åker skridskor på fiskdammet i "Fönne", så länge snön kan skottas. Senare blir det skidåkning. Jag slår Roland Söderström (första och enda gången) på 2,5 km i Rundviksloppet. Och tar upp tävlan med pappa om att ta hem den vackraste julgranen. Kanske att jag var kräsnare och tilläts vara det. Men som jag minns det fick pappa ge sig varje år. Hans gran, tidigt utsedd och hemburen, ersattes av min gran, ibland hemburen i snöur klockan 3 på julafton.

Julklapparna samlades i säck, som ställdes ut i farstun eller på bron. Så småningom blev det ett liv där ute och in kommer tomtarna, utklädda och maskerade, den ene förskräckligare än den andra.

Efter förrättat värv följde husfar följet på ryggen för att tilldelas en färdknäpp. När jag var 16 år fick jag gå tomte första gången och tillika smaka sprit för första gången. Det kan ha blivit fem små snapsar och det är klart att jag blev vinglig.

Seden att ungdomen går tomte runt byn har fortlevt intill nutid. Det var som igår jag från fönstret spanade på tomtehopens närmande och hörde den äldre sonen uppmana den yngre att ta det lugnt och föra sig inför värvet i fadershuset.

Ove Johansson
Indals hembygdsförening

Julglädje i Hembygdgården

För tredje året i rad anordnade Selångers hembygdsförening vuxenpysel i hembygdgården. Där alla fick prova på att göra "egna" juldekorationer.

Glädjen stod högt i tak när kransar bands, ljus stöptes, granbockar byggdes och degar kavldes ut.

En tradition som kommit för att stanna och som på ett roligt sätt förmedlar kunskaper som är på väg att försvinna.

Laila Grubb
Ordf. Selångers
hembygdsförening

Kaosväder – Vintern slår till!

Så brukar det låta på kvällstidningarnas löp. Tipsen nedan hjälper dig att skydda kulturarvet i vinter:

Håll koll

Regelbunden tillsyn är A och O, särskilt vintertid. Tänk på att tillsyn efter en storm eller köldknäpp är lika viktig som under. Det är först när det tinar man märker om något fryst sönder.

Brrrr!

Ha en underhållsvärme på minst 15° i byggnad-erna. Om kranar är belägna mot yttervägg, öppna skåpsluckor för att öka cirkulationen.

Bara vanligt vatten...

Om lokalerna ska kallställas stäng av och töm systemet på vatten både ute och inne. Håll glukol i toalettstolarna för att minimera risken för sönderfrost porslin.

Snökaos!

Förbered er så ni vet vem som ansvarar för snö-skottningen om det blir en snörik vinter. Förbygg förödande snöras genom att hålla efter taken. I fastighetsägaransvaret åligger det er att förebygga snöras, avlägsna istappar och halkbekämpa.

Varde ljus

Står adventsmys med levande ljus och eldning i öppna spisen på schemat? Kanske kombinerat med halmbockshantverk? Se till att ha fungerande brandsläcknings-utrustning nära tillhands. Och en torkande julgran, den brinner bättre än fnöske...

HEMBYGDSPÖRSÄKRINGEN

Ostra Långgatan 30a
432 41 VARBERG
Tel. 0200-22 00 55
hembygdsporsakringen@hembygd.se
www.hembygd.se

Samarbetskommittén och Västernorrlands Hembygdsråd.

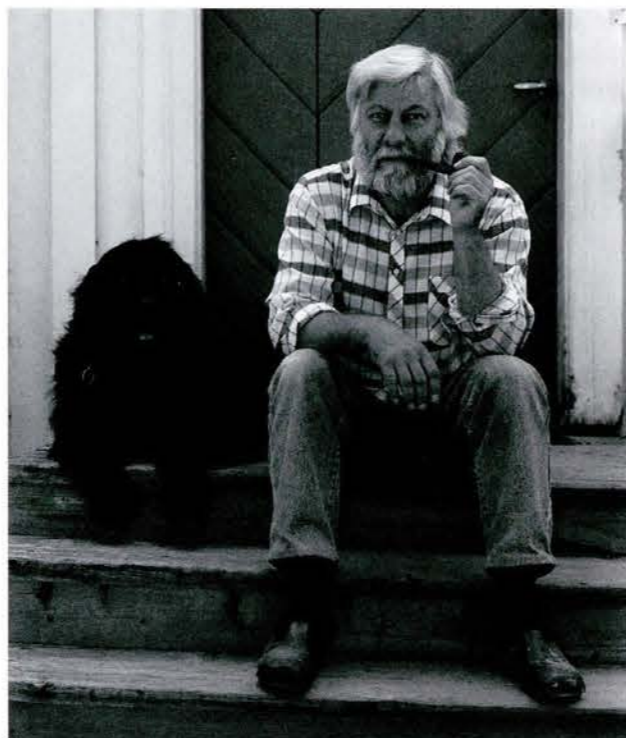
Kanske finns det de som undrar över vad Västernorrlands Hembygdsråd är? Kanske finns det också de som var med på Samarbetskommitténs tid? Det kan vara på sin plats att ge en historisk tillbakablick för de två hembygdsförbundens och Länsmuseets gemensamma historia. Karl-Eric Axenström skrev år 2011 en gedigen sammanfattning av de båda förbundens historik där jag hämtat basfakta till artikeln. Föreningen för norrländsk hembygdsforskning bildades redan 1909 och övergick så småningom till ett centrum för forskning och undervisning om kultur, historia och natur i norra Sverige, så småningom friluftsmuseet och Stiftelsen Murberget. De två hembygdsförbunden är därför inte stiftelsebildare till Murberget Länsmuseum Västernorrland, men har ett intimt samarbete med länsmuseum via Samarbetskommittén (numera Västernorrlands Hembygdsråd).

Inledningen:

Västernorrlands läns hembygdsförbund bildades den 22 maj 1931. Förbundets stadgar antogs den 5 juni 1932 och landshövdingen accepterade att bli förbundets ordförande. Förbundet delades in i en Medelpads- och en Ångermanlandssektion. Många prominenta personer fanns i förbundets styrelse. Riksbanksdirektören utsågs till en av revisorerna. Landsantikvarie Theodor Hellman utsågs till förbundets sekreterare.

Utgivandet av en gemensam hembygdsbok var redan från början en huvuduppgift: Ångermanland – Medelpad, årsbok för Västernorrlands läns hembygdsförbund utkom första gången till julen 1933. Att anordna hembygdskurser med avslutande hembygdsfester var också viktiga verksamheter. Den första gemensamma kursen med avslutande fest hölls i Sundsvall 29 juni – 1 juli 1933. Kursen omfattade två föreläsningsserier; "Hembygdsarbetets uppgifter" och "organisation" samt "Medelpads fornlämningar genom tiderna" med omfattande exkursioner. Under de första verksamhetsåren gjorde sekreteraren Theodor Hellman ett stort antal utredning av föreningarnas verksamhet, medlemstal, inkomster, utgifter, fonder, skulder, museisamlingar, forngårdsanläggningar och katalogiseringsarbete mm. År 1934 fanns 13 registrerade föreningar.

Hembygdskurserna växlade mellan Ångermanland och Medelpad. 1936 års kurs förlades till Tuna i Medelpad. Arthur Norlén från Tannflo, Resele, höll ett föredrag om "samverkan mellan ideella före-

Landsantikvarie Tommy Puktörne och hunden Olga på trappan till sitt kontor i Åvike södra flygel

ingar, varpå en livlig diskussion följde". "Föreningen för norrländsk hembygdsforskning" i Härnösand, "Medelpads fornminnesförening", "Sollefteåortens och Västra Ångermanlands hembygdsförening" samt "Norra Ångermanlands hembygdsförening" är några av föreningarna. Dessa omfattade samtliga ett stort geografiskt område.

Splittringen

1938 beskrivs i Medelpads hembygdsförbunds årsbok hur ett eget hembygdsförbund för Medelpad har bildats. Anledningen verkar vara att samarbetet mellan de två landskapsförbunden varit lösligt och att de inte har kunnat få någon egentlig stadga. Som en följd härrav, landskapens, "om ej alltid direkt intressebetsättningar, så dock egenart" upplöstes Västernorrlands hembygdsförbund formellt 31 mars 1938. Hädanefter fanns därmed två årsböcker; "Medelpad- årsbok för Medelpads hembygdsförbund" och "Ångermanlands hembygdsförbunds årsbok". Redaktör för den senare boken blev fil. kand. Bo Hellman, som senare efterträdde sin far som landsantikvarie på Murberget i Härnösand. Han uppges också ha varit den fasta punkten i informationer mellan de två förbunden.

Nya samarbeten

1974 återuppväcktes tanken om gemensamt samarbete mellan de båda förbunden. Kanske fanns en påverkan av kommunsammanslagningarna vid denna tid då bl a Tåsjö, Bodum och Fjällsjö socknar flyttades över till Jämtlands län. 1979 tog Tyko Lundqvist, som då var ordförande i ÅHF kontakt med nytillträdde landsantikvarien Tommy Puktörne på Murberget. De diskuterade framför allt tre samverkansområden; Kursverksamhet, Årsskrift och Allmänt regionalt arbete.

Den 10 juni 1979 hade landstinget, länsmuseum och företrädare för de båda förbunden ett gemensamt möte i Ådalsbyn, Sollefteå. Samarbetskommittén för Ångermanlands och Medelpads hembygdsförbund konstituerades den 27 juni samma år. En första skrivelse formulerades till landstinget om anslag för den gemensamma verksamheten.

Samarbetskommittén (Västernorrlands Hembygdsråd)

I Samarbetskommittén fanns tre representanter för Medelpad (varav Lars-Erik Larsson fortfarande är verksam) och tre för Ångermanland (varav Karl-Eric Axenström fortfarande är aktiv inom hembygdsrörelsen). I Samarbetskommittén ingick också landsantikvarie/länsmuseumchef Tommy Puktörne. Deras första sammanträde i Härnösands rådhus 21 januari 1980 hade följande dagordning:

1. Ansökan till Landstinget om anslag.
2. Hembygdsrörelsens publikation i länet/landskapen.
3. Forskningsprogram för länet eller landskapen – den lokalhistoriska forskningens uppräckning.
4. Hembygdsförbundens kursverksamhet

"Hembygdsrörelsens publikation föranledde diskussion huruvida förutsättningar fanns för samarbete mellan hembygdsförbunden och länsmuseum om en

SAMFÄLLT - aktuellt från hembygdsrörelsen i Medelpad och Ångermanland. Samarbetskommittén för hembygdsförbunden i Medelpad och Ångermanland och Stiftelsen Länsmuseum - Murberget. Adress: Länsmuseum - Murberget, Box 2007, 871 02 HÄRNÖSAND. Ansvarig utgivare: Tyko Lundqvist Redaktör: Tommy Puktörne ISSN 0349-9758

Omslag: Samfällt arbete mellan människa och häst i Viksjö socken. Fotograf Viktor Lundgren ca 1940.

skrift för hembygdsrörelsen i länet. Länsmuseets företrädare förklarade sig beredda att inom ramen för sina mycket begränsade resurser medverka så långt det är möjligt. Diskuterades utgivning av ett häfte per kvartal samt årsbok vartannat år. Målet skall vara att under andra halvåret 1980 komma ut med första häftet. I häftena

bör det vara en allvarlig ledare om kulturminnesvård och hembygdsrörelsens situation. Det bör vidare vara presentationer av hembygdsföreningarnas arbete, information från länsmuseum mm. Årsboken bör innehålla uppsatser om forskningsresultat och liknande material".

Årsboken blev "Ångermanland-Medelpad" som utgavs från 1986 till 1994. Häftet "Samfällt" gavs ut mellan 1981 och 1985. "Ångermanland-Medelpad" bytte layout och fick namnet TIDSSPÅR 1994. Årsskriften finansierades av gemensamma landstingsanslag fram till 2001 då särskilda projektmedel söktes till temanumret om Nämforsen. Jordbruksverket bidrog till temanumret "Samer i Västernorrland" och "Slöjd.Som vill" finansierades av EU projektet Slöjdcirkus. Utgivningen av TIDSSPÅR upphörde 2006.

Landstingsbidraget har sedan 1979 varit kopplat till det gemensamma samarbetet i projekt, t ex utgivning av årsböcker, kursverksamhet, forskning och konferenser. Hela arbetet med Samarbetskommittén stöttades av Landstinget, som då företrädades av Harry Ördell. I och med att utgivningen av den gemensamma boken påbörjades 1986 har Länsmuseum haft en antikvarie (redaktör/projektledare) kopplad till utgivningen och gemensamma projekt. Bidraget har rekviderats och hanterats av länsmuseum. I förordet till andra numret av Samfällt 1981, skriver landsantikvarie Puktörne att "redaktören blev, om inte vred så småförbaskad över det ynkliga gensvar som det första numret fick". Det problemet finns inte längre, kan vi i redaktionen för HembYgden intyga.

Margareta Bergvall

Avs. VHR (Medelpads & Ångermanlands hbf & läns museet)
Box 34, 871 31 Härnösand

B
Föreningsbrev

SLOJD STORIES

1 UTSTÄLLNING
24 HISTORIER

MURBERGET
Länsmuseet Västernorrland
HÄRNÖSAND

12/11 – 8/1

2016
2017

www.slojdstories.se

PRODUCENTER: Hemslojdskonsulenterna i Västernorrland / MURBERGET Länsmuseet Västernorrland

POSTDESIGN: www.vesternorrland.se